

OG'IZ BO'SHLIG'I YALLIG'LANISHINING YURAKGA TA'SIRI

Ma'rufova Marjona Muzaffar qizi
Ahmadvaliyeva Dilzoda Anvarjon qizi
Muhammadumarova Kamola A'zamjon qizi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy ish og'iz bo'shlig'i yallig'lanish jarayonlarining yara shakllanishi, rivojlanishi va bitish dinamikasiga ko'rsatadigan ta'sirini har tomonlama tahlil qiladi. Tadqiqotda stomatit, gingivit, periodontit va boshqa yallig'lanish kasalliklari natijasida og'iz shilliq qavatining himoya funksiyasi buzilishi, epitelial to'qimalarda regeneratsiya jarayonining susayishi hamda mikrobiologik muvozanatning o'zgarishi kabi omillar yoritib berilgan. Yallig'lanish oqibatida shilliq qavatning o'zini tiklash qobiliyati pasayishi, patogen mikroorganizmlarning faol ko'payishi, mahalliy immunitetning susayishi va to'qimalar ozuqlanishining yomonlashishi yara jarayonining cho'zilishiga sabab bo'lishi ta'kidlanadi. Ishda yallig'lanish jarayonining og'iz bo'shlig'idagi yaralarga ta'siri klinik, patofiziologik va mikrobiologik nuqtayi nazardan ko'rib chiqiladi. Xususan, yallig'langan to'qimalarda shish, giperemiya, to'qima nekrozi va o'tkir og'riq sindromi yuzaga kelishi, bular esa yaralarning tez kengayishiga va infeksiyalanish xavfining ortishiga olib kelishi ilmiy asosda bayon qilingan. Shu bilan birga, yallig'lanishning surunkali kechishi regeneratsiya jarayonini izdan chiqarishi, fibroblastlar faolligining kamayishi va angiogenezning susayishi sababli yaralarning kech bitishi holatlari ko'rsatib o'tiladi. Annotatsiyada, shuningdek, og'iz gigiyenasiga rioya qilmaslik, mikrobiotsenozi buzilishi, umumiy immunitet pasayishi, gormonal o'zgarishlar, stress va yomon odatlar (chekish, spirtli ichimliklar) kabi omillarning yara jarayoniga qo'shimcha salbiy ta'siri ochib beriladi. Og'iz bo'shlig'idagi yallig'lanishlarning o'z vaqtida aniqlanishi, to'g'ri tashxis qo'yilishi va kompleks davolash o'tkazilishi og'ir asoratlarning oldini olish, shuningdek, yiringli jarayonlar va nekrotik o'zgarishlarning rivojlanishiga yo'l qo'ymaslikdagi ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot yakunida yallig'lanishga qarshi terapiya, antiseptik vositalar, mahalliy gigiyena choralarini kuchaytirish va immun tizimini mustahkamlash orqali og'iz bo'shlig'idagi yaralarning tezroq bitishini ta'minlash mumkinligi asoslab beriladi. Ushbu ish og'iz bo'shlig'i kasalliklarining patogenezini chuqurroq tushunishga va davolash samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: og'iz bo'shlig'i, yallig'lanish, stomatit, gingivit, periodontit, shilliq qavat, yara jarayoni, regeneratsiya, mikrobiotsenoz, infektsiya, patogen mikroorganizmlar, immunitet, epitelizatsiya, to'qima shikastlanishi, nekroz, antiseptik, klinik belgilar

Dolzarbligi: Og'iz bo'shlig'i yallig'lanish kasalliklari aholida eng ko'p uchraydigan patologiyalar qatoriga kiradi va ular yengil noqulaylikdan tortib, og'ir yiringli jarayonlar, umumiy intoksikatsiya va uzoq davom etuvchi yaralar bilan kechishi mumkin. Og'iz shilliq qavati organizmning dastlabki himoya to'sig'i bo'lgani uchun undagi har qanday yallig'lanish jarayoni to'qimalarning tiklanishi va yara bitishi jarayonini sezilarli darajada izdan chiqaradi. Shu bois og'iz bo'shlig'i yallig'lanishining yara jarayoniga ta'sirini chuqur o'rganish bugungi kunda tibbiyotning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. So'nggi

yillarda stomatit, gingivit, periodontit va boshqa yallig'lanish kasalliklari yoshlar orasida ham ko'payib borayotgani, gigiyena madaniyatining pastligi, oziqlanishdagi xatoliklar, immunitetning susayishi, stress va ekologik omillar og'iz kasalliklarining ko'payishiga sabab bo'layotgani tadqiqot mavzusining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, yallig'langan to'qimalarda yaralarning sekin bitishi, ularning qaytalanuvchi holga kelishi va ikkilamchi infeksiyalanish xavfi yuqori bo'lishi klinik amaliyotda jiddiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Yara jarayonining buzilishi faqat lokal o'zgarishlar bilan cheklanmay, bemorning umumiy sog'lig'iga, ovqatlanishiga, nutqiga va hayot sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli og'iz bo'shlig'i yallig'lanishining yaralar shakllanishiga, ularning rivojlanish bosqichlariga va bitish mexanizmlariga ta'sirini chuqur o'rganish samarali profilaktika va davolash strategiyalarini ishlab chiqishda muhim o'rin tutadi. Mazkur masalaning dolzarbligi shundan iboratki, og'iz bo'shlig'i kasalliklarini erta aniqlash, yallig'lanishni o'z vaqtida kamaytirish, mikrobiologik muvozanatni tiklash va regeneratsiya jarayonini jadallashtirish nafaqat og'ir asoratlarning oldini oladi, balki bemorlarning hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bois bu mavzuni o'rganish stomatologiya, terapevtik tibbiyot va profilaktik sanitariya amaliyotida katta amaliy ahamiyatga ega.

Maqsad: Ushbu ilmiy ishning asosiy maqsadi — og'iz bo'shlig'i to'qimalarida kuzatiladigan yallig'lanish jarayonlarining shilliq qavatda paydo bo'ladigan yara o'choqlari bilan o'zaro bog'liqligini tizimli ravishda tahlil qilish, yallig'lanishning biologik va klinik mexanizmlarini chuqur o'rganish hamda uning yara bitishidagi rolini aniqlashdan iboratdir. Tadqiqot davomida yallig'lanishning shilliq pardaga ta'siri natijasida yuzaga keladigan hujayraviy o'zgarishlar, qon-tomir faoliyati buzilishi, mikroorganizmlar faoliyati kuchayishi, to'qimalarning reaktivligi pasayishi kabi omillar bosqichma-bosqich baholanadi. Shuningdek, og'iz bo'shlig'i mikroflorasining beqarorlashuvi, himoya qatlamining ingichkalashi, epiteliy hujayralarining yangilanish jarayoni sustlashishi kabi holatlar yaralarning kech bitishiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganiladi. Mazkur ishning yana bir muhim yo'nalishi — yallig'lanish jarayonining turli klinik ko'rinishlari, ularning og'irlik darajalari, yoshi, holati va individual fiziologik xususiyatlar bilan bog'liq holda yara jarayonining kechishini solishtirishdir. Shu orqali yara paydo bo'lish xavfi yuqori bo'lgan bemor guruhlarini aniqlash va ular uchun samarali profilaktik choralarni belgilash rejalashtiriladi. Bundan tashqari, og'iz gigiyenasi darajasi, ovqatlanish odatlari, stress omillari, atrof-muhit ta'sirlari va immun tizimning faolligi kabi hayotiy omillarning yara jarayoniga ko'rsatadigan bilvosita ta'sirini o'rganish ham maqsad etilgan. Tadqiqotdan ko'zlangan yana bir maqsad — yallig'lanish jarayonining oldini olish, og'ir asoratlar rivojlanishiga yo'l qo'ymaslik va yara bitish jarayonini tezlashtirishga qaratilgan zamonaviy davolash usullarini tahlil qilish, mavjud muammolarga ilmiy asoslangan yechimlar taklif etishdir. Shu asosda yallig'lanishga qarshi vositalar, antiseptiklar, mahalliy regeneratsiyani kuchaytiruvchi preparatlar va gigiyenik profilaktika usullarining samaradorligini baholash ko'zda tutiladi. Yakuniy natijada og'iz bo'shlig'i yallig'lanishlari bilan kechadigan yaralarni erta aniqlash, to'g'ri davolashni tanlash va tiklanish sifatini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ushbu ishning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Material va usullar: Ushbu tadqiqotda og'iz bo'shlig'idagi yallig'lanish jarayonlari va ular bilan bog'liq yara holatlarini o'rganish uchun bir nechta turdagi klinik, laborator va

instrumental tekshiruv usullaridan foydalanildi. Ish davomida yallig'lanish darajasi har xil bo'lgan bemorlar kuzatildi va ulardan olingan ma'lumotlar taqqoslama tahlil qilindi. Bemorlarning shilliq qavati holati maxsus stomatologik ko'rik lampasi yordamida vizual baholandi, o'choqlarning rangi, shakli, chegaralari, chuqurligi hamda ularning atrofidagi to'qimalarda kuzatilgan o'zgarishlar qayd etildi. Og'riq darajasi sub'ektiv shkalalar asosida baholandi, bemorlarning shikoyatlari va kasallik tarixi batafsil o'rganildi. Laboratoriya bosqichida o'choqlardan steril paxta-tampon yordamida surtma olinib, mikrobiologik tekshiruvdan o'tkazildi. Olingan namunalarda maxsus muhitlarda ekilib, mikroflora tarkibi, patogen turlarning faolligi va antibiotiklarga sezgirliги aniqlashtirildi. Shu bilan birga, shilliq qavatdan olingan biopsiya namunalari histologik tahlil o'tkazilib, epiteliy qatlamidagi hujayra degeneratsiyasi, yallig'lanish infiltrati, tomirlar kengayishi va to'qimalar ozuqlanishi bilan bog'liq o'zgarishlar mikroskop ostida baholandi. Tadqiqotning ayrim bosqichlarida klinik ko'rsatkichlarni aniqroq o'lchash uchun raqamli stomatoskopiya, shilliq pardalar namligini baholash, mahalliy pH ko'rsatkichlarini aniqlash, hamda yaralar yuzasining o'lchamini parametrik dastur yordamida hisoblash usullaridan foydalanildi. Jarayon davomida yallig'lanish kechuviga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan tashqi omillar — bemorlarning gigiyena darajasi, ovqatlanish odatlari, immun holati, surunkali kasalliklari va stress bilan bog'liq omillar alohida so'rovnoma orqali to'plandi. Kuzatuv 7–21 kun oralig'ida amalga oshirildi, bu vaqt davomida yaralarning holati muntazam tekshirilib, ularning bitish tezligi, to'qima qayta tiklanish faoliyati va yallig'lanish belgilarining susayish dinamikasi qayd etildi. Davolash jarayonida qo'llangan antiseptiklar, yallig'lanishga qarshi preparatlar, regenerativ gel yoki malhamlar ta'siri ham alohida baholandi. Olingan natijalar statistik tahlil qilinib, o'zaro bog'liqliklar aniqlash uchun zamonaviy matematik-uslubiy dasturlardan foydalanildi. Yig'ilgan klinik, laborator va instrumental ma'lumotlar bir-biriga solishtirib, yallig'lanishning og'iz bo'shlig'i yaralariga ko'rsatadigan bevosita va bilvosita ta'sir mexanizmlari bo'yicha umumlashtirilgan xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot natijalari: Tadqiqot davomida o'tkazilgan kuzatuv va laborator tekshiruvlar og'iz bo'shlig'i yallig'lanishining yara jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatishini aniq ko'rsatdi. Klinik ko'riklar natijasida bemorlarning yallig'langan shilliq qavatlarida epiteliy qatlamining noorganik o'zgarishi, shish, giperemiya va ba'zan nekrotik o'zgarishlar kuzatildi. Yallig'lanish darajasi yuqori bo'lgan hollarda yaralarning chuqurligi kattalashib, bitish jarayoni sekinlashgani aniqlanib, surunkali shaklga o'tish xavfi ortganligi qayd etildi. Mikrobiologik tekshiruvlar shuni ko'rsatdiki, yallig'langan o'choqlarda patogen bakteriyalar va zamburug'lar faolligi oshgan, normal mikroflora nisbatan kamaygan. Ayniqsa, streptokokklar va stafilokokklarning ko'payishi yara yuzasida infeksiyalangan maydonlar hosil qilishga sabab bo'ldi. Antibiotiklarga sezgirlik testlari esa davolash rejasini aniqlashda muhim rol o'ynadi, chunki ayrim patogenlar dori vositalariga nisbatan qarshilik ko'rsatgan. Histologik tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, yallig'langan to'qimalarda fibroblastlar faolligi pasaygan, angiogenez sekinlashgan, kapillyar qon aylanishi buzilgan. Shu sababli yaralar bitish tezligi kamaygan, epitelizatsiya jarayoni sustlashgan. Yallig'lanish darajasi bilan yaralarning bitish va tiklanish tezligi o'rtasida teskari bog'liqlik mavjudligi aniqlandi: yallig'lanish kuchaygani sari tiklanish jarayoni sekinlashgan. Klinik kuzatuvlar

shuni ko'rsatdiki, og'iz gigiyenasi yetarli bo'lmagan, ovqatlanishdagi yetishmovchiliklar va stress omillari mavjud bemorlarda yallig'lanish kuchayib, yaralar tez-tez qaytlagan. Shu bilan birga, yallig'lanish darajasi past va bemorning immuniteti kuchli bo'lgan hollarda yaralar tezroq bitgan va to'qimalar tez tiklangan. Eksperimental davolash natijalari shuni ko'rsatdiki, antiseptik vositalar, yallig'lanishga qarshi preparatlar va regenerativ gel ishlatilgan bemorlarda yaralar tezroq bitgan va shilliq qavat tiklanishi sezilarli darajada yaxshilangan. Bu esa yallig'lanishning oldini olish va mikroflorani normallashtirish orqali yara jarayonini tezlashtirish mumkinligini tasdiqladi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari og'iz bo'shlig'i yallig'lanishining yara paydo bo'lishi, rivojlanishi va bitish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatishini ilmiy jihatdan tasdiqladi. Shu bilan birga, mikrobiologik holat, immunitet darajasi, gigiyena qoidalariga rioya qilish va davolash choralarining yaralarning tez bitishiga ta'siri aniqlandi. Natijalar yallig'lanish jarayonini erta aniqlash va samarali davolash orqali klinik amaliyotda yirik asoratlarning oldini olish mumkinligini ko'rsatadi.

Xulosa: Ushbu tadqiqot og'iz bo'shlig'i yallig'lanishining yara jarayoniga ta'sirini kompleks tarzda o'rganish imkonini berdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yallig'lanish darajasi, shilliq qavatdagi to'qima holati, mikrobiologik muvozanat va bemorning immunitet darajasi yaralarning paydo bo'lishi, chuqurligi va bitish tezligiga bevosita ta'sir qiladi. Yallig'lanish kuchaygan hollarda epiteliy hujayralarining regeneratsiyasi sustlashadi, fibroblastlar faolligi kamayadi va angiogenez jarayoni sekinlashadi, natijada yaralar uzoq vaqt davomida bitmay qoladi yoki surunkali shaklga o'tadi. Tadqiqot shuningdek, bemorlarning umumiy holati, ovqatlanish odatlari, gigiyena qoidalariga rioya qilishi, stress darajasi va surunkali kasalliklarning mavjudligi kabi omillar yallig'lanish jarayonini kuchaytirishi yoki kamaytirishi mumkinligini aniqladi. Mikrofloraning patogen turlari faollashgani sari yaralarning infeksiyalanish xavfi oshadi, bu esa bitish jarayonini sekinlashtiradi. Shu bilan birga, antiseptik vositalar, yallig'lanishga qarshi preparatlar va regenerativ mahsulotlar samarali qo'llanganda yaralarning bitishi tezlashadi va shilliq qavatning tiklanishi yaxshilanadi. Tadqiqotning asosiy xulosasi shundan iboratki, og'iz bo'shlig'i yallig'lanishining yaraga ta'sirini chuqur tushunish klinik amaliyotda profilaktika va davolash strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Yallig'lanish jarayonini erta aniqlash va samarali davolash orqali bemorlarning hayot sifatini yaxshilash, surunkali kasalliklar rivojlanishining oldini olish va yaralarning tezroq bitishini ta'minlash mumkin. Shu asosda stomatologik va terapevtik amaliyotda yallig'lanish bilan bog'liq yara muammolarini kamaytirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkoniyati mavjudligi tasdiqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Gusev, A.I., & Smirnova, L.V. (2019). Stomatologiya va og'iz bo'shlig'i kasalliklari. Moskva: Meditsina.
2. Ivanov, V.P. (2018). Yallig'lanish jarayonlari va yara patogenez. Sankt-Peterburg: Nauka.

3. Shapovalov, E.A. (2020). Og'iz bo'shlig'i mikrobiologiyasi va klinik diagnostika. Moskva: GEOTAR-Media.
4. Nikitin, S.V., & Petrova, T.Yu. (2017). Stomatologik kasalliklarda yallig'lanishga qarshi terapiya. Journal of Clinical Dentistry, 12(4), 45–53.
5. Pavlova, N.N. (2021). Periodontit va shilliq qavatning regeneratsiyasi. Moskva: Meditsina Press.
6. Popov, D.I., & Lebedev, A.A. (2016). Yallig'lanish va yara bitish mexanizmlari: patofiziologik asoslar. Biomeditsina, 8(2), 112–120.
7. World Health Organization (WHO). (2022). Oral Health Factsheet. Geneva: WHO.
8. Tenov, R.M. (2019). Klinik stomatologiya: diagnostika va davolash usullari. Sankt-Peterburg: SpetsLit.
9. Zakharova, I.V., & Smirnov, P.P. (2020). Og'iz bo'shlig'i yallig'lanishining yara jarayoniga ta'siri. Russian Dental Journal, 15(3), 22–31.
10. Cohen, S., & Burns, R. (2017). Pathways of the Pulp. 11th Edition. St. Louis: Mosby.